

Het Rwandese drama: “*Pleure, o mon pays bien aimé*”

Uittreksels uit de Nieuwsbrief nr 31 van Afrikagetuigenissen (pagina 16 en volgende)

Wij danken hartelijk Louis Jaspers, voormalig gewestadministrateur in Rwanda en naderhand ambassadeur van België, voor de navolgende boeiende en diep doorvoelde analyse, waarin hij peilt naar de wortels van het Rwandese drama.

Gelet op het bijzondere karakter van deze materie, gelieven onze lezers de opinies van de auteur als zuiver persoonlijk te willen beschouwen.

Bij iemand die vele jaren in nauwe verstandhouding met de landelijke en stedelijke bevolking van Rwanda en Burundi heeft geleefd en gewerkt, komt de berichtgeving in de media over die landen en de vele boeken die daarover al verschenen zijn en nog steeds verschijnen, niet zelden over als onvolledig en/of onjuist. Ze tonen alleszins weinig begrip voor de etnische verschillen tussen Hutu en Tutsi, hun respectieve belangen en hun betrachtingen.

De benadering door sommige media is meestal summier en vooringenomen. Ze wekt de indruk als zouden de sociale en etnische tegenstellingen in dat land van recente datum zijn. Nochtans kan men de ware en vooral de vroegere toestanden in dat ongelukkige land onmogelijk begrijpen zonder de wordingsgeschiedenis ervan te kennen en zonder de oorzaak van de eeuwenoude tweespalt tussen die twee etnieën te onderzoeken. Vooral mag men zich niet laten beïnvloeden door de actuele strekking die het wil doen voorkomen als zou al dat leed zijn oorsprong vinden in de kolonisatie.

Daarom wil ik hier even mijn visie en perceptie uiteenzetten over hetgeen in 1994 en de volgende jaren in Rwanda gebeurd is.

De Rwandese genocide van 1994.

Hoe kon een arm maar door ons als vreedzaam en eenvoudig gekend volk ertoe komen op zo gruwelijke wijze zijn medemensen te willen uitmoorden ?

Eeuwen geleden zakten de Tutsi met hun runderen waarschijnlijk van uit Abyssinië af naar het zuiden en bezetten ze landen en streken waar weilanden ter beschikking waren, zoals Rwanda, Burundi maar ook Oeganda (dat over vier koninkrijken verdeeld was en een gelijkaardige organisatie kende als Rwanda en Burundi).

In Rwanda troffen zij de Hutu aan, die in etnisch opzicht vergelijkbaar zijn met de andere Bantoe-stammen van Midden-Afrika, en de Twa, een dwergas dat zich van oudsher in de bossen schuilhield en uitsluitend leefde van de jacht en die later door de ubukonde-praktijken (het ontginnen van bossen tot landbouwgrond) van de Hutu als pottenbakkers in hun behoeften voorzagen.

Hutu en Tutsi woonden gemengd onder elkaar op de “mille collines”, de duizend heuvels, zoals reeds Herodotos, vijf eeuwen voor Christus, het land noemde. Iedereen had zijn hut, woning en of kraal. Dorpen en agglomeraties waren er traditioneel niet voor de Europese blanke kolonisatie. Elke heuvel werd als een afzonderlijke hoofdj beschouwd en bestuurd.

Volgens de volkstelling georganiseerd door de Voogdijoverheid, vertegenwoordigden de Hutu meer dan 85 % van de bevolking, de Tutsi iets minder dan 14 % en de Twa naar schatting 1 %.

De Tutsi, geboren leiders, krijgers en diplomaten, vormden de aristocratie en hadden het bestuur in handen. Rond de Mwami, koning en autocraat, leefde een ganse hofhouding bestaande uit de meest vooraanstaande leden van de Tutsi-families. De aankomende jongelingen van deze families kregen hun opleiding aan het hof als pages en toekomstige leiders en officieren, om nadien door de vorst te worden aangewezen om de leiding te nemen van de hoofdijen en onder-hoofdijen.

De bedreven en gewiekste Tutsi hebben hun levenswijze en politieke instellingen opgedrongen aan de grote massa, de Hutu, die uitsluitend van hun landbouw leefden. Zij vonden een soort leenroerig stelsel uit, het “ubuhake” dat gestoeld was op de schenking van een koe. Zodoende werd de eenmalig begiftigde Hutu van vader op zoon leenman van zijn Tutsi leenheer en diens nageslacht, zolang het oorspronkelijk geschonken rund zich vermenigvuldigde en zijn “kroost” productief bleef.

De Hutu leenman moest voor zijn Tutsi meester kosteloos een hele reeks werken en karweien uitvoeren, hem een deel van de opbrengst van zijn oogst afstaan en in geval van oorlog onder de leiding van zijn meester deel uitmaken van de ban en achterban van het leger van de Mwami.

Van zijn kant was de Tutsi als leenheer bescherming en steun aan zijn Hutu-leenman verschuldigd.

Hoe sterker, voornamer en invloedrijker de Tutsi leenheer, des te groter waren de bescherming en voorspraak waarop de Hutu leenman kon rekenen. Dit gold ook bij eventuele betwistingen inzake rechten op gronden : wie de sterkste voorspraak genoot won steeds het geding. Zodoende bestond de hoogste gunst en beste voorspraak erin de leenman te worden van de Mwami zoals dat het geval was voor vele Tutsifamilies. De Mwami was de bron van leefbaarheid en vruchtbaarheid van mens, plant en dier. Daarom was hij ook eigenaar van goederen, gronden en mensen waarover hij naar goedwil beschikte.

Door de Akte van Berlijn (1875), die Afrika onder de grote en minder grote mogendheden verdeelde (Koning Léopold II inbegrepen) kwamen de koninkrijkes Rwanda en Burundi in de Duitse invloedssfeer terecht : dat was de kolonie Deutsch Ost-Afrika, met Dar es-Salaam als hoofdstad. De Duitsers lieten de bestaande organisatie van macht en bestuur onge-moeid zo lang die geen inbreuk inhield op hun Oberherrschaft. Ook lieten ze aan de Mwami zijn beschikkingsrecht over leven en dood en steunden ze hem zelfs ingeval van opstand onder de Hutu, zoals nog gebeurd is in de jaren 1910 in de streek van Ruhengeri.

In 1916, tijdens de koloniale oorlog werd, het gebied veroverd door de Belgische koloniale troepen van de Force Publique en militair bestuurd totdat België op 20 juli 1922 van de Volkenbond mandaat kreeg om Ruanda-Urundi te beheren en te begeleiden naar de Onafhankelijkheid (Mandaat B).

Bij de verdeling van de Duitse kolonies onder de overwinnende mogendheden (na Wereldoorlog II) werden drie soorten mandaatgebieden ingesteld :

- 1) Mandaat A : gebieden die zeer snel onafhankelijk konden worden, zoals Syrie en Irak.
- 2) Mandaat B : weinig ontwikkelde gebieden die nog lang onder koloniaal beheer zouden vallen, zoals Kameroen, Togo en ook Duits Oost-Afrika, dat uiteengerukt werd in Tanganyika en Ruanda-Urundi
- 3) Mandaat C (uitgedacht om de Zuid-Afrikaanse generaal Smuts, een eenmalig opperbevelhebber van de winnende partij, te believen) : Duits Zuidwest-Afrika, dat nauw aansloot bij het “moederland” Zuid-Afrika.

Artikel 22 van het Pact van de Volkenbond bepaalde : “Le bien-être et le développement de ces peuples forment une mission sacrée de civilisation, et il convient d'incorporer dans le présent acte des garanties pour l'accomplissement de cette mission”. België kreeg zodoende van de Volkenbond de opdracht deze gebieden te beheren en ze onder een systeem van “administration indirecte” naar een latere onafhankelijkheid te leiden. In de eerste plaats werd aan de Mwami het recht op leven en dood ontnomen. Aangezien ons land verbod had gekregen in haar mandaatgebieden een legermacht van inlandse troepen op te richten, werd de Congolese Force Publique ter plaatse ingeschakeld om mee de orde en de openbare veiligheid te verzekeren. Grondwettelijk moesten de kolonie Congo en de mandaatgebieden patrimoniaal gescheiden blijven.

Beide koninkrijkes waren arm en overbevolkt, waardoor hongersnood er een bekend fenomeen was. Ondanks de schaarse financiële middelen, hoofdzakelijk door de Voogdij aangebracht, werd gewerkt aan sociale en economische opbouw. Om het gebrek aan landbouwgrond te verhelpen en hongersnood uit te schakelen (nog in 1942 vielen er in Rwanda rond de 300.000 slachtoffers, waarvoor de toenmalige Resident, die het feit verzwegen had, disciplinair gemuteerd werd), werden braakliggende gronden met moderne middelen gevaloriseerd en anti-erosiemaatregelen opgelegd. Theeplantages, koffieteelt en herbebossing moesten de werkende klasse financiële middelen bezorgen. Dit gebeurde met de grif verleende medewerking van de heersende Tutsi-klasse. Ze bekleedde alle belangrijke posten en werkte enthousiast mee aan de economische en sociale ontwikkeling van het land onder het motto “Amajambere”, d.w.z. vooruitgang. In naam daarvan werden van hun kant veel toegevingen gedaan zoals – en daar heb ik zelf aan meegewerkt – het uit hun ambt ontzetten van onbekwame en reactionaire autoriteiten, zowel provinciehoofden, sous-chefs als rechters. Deze constructieve samenwerking bracht mee dat geleidelijk de voorrechten en misbruiken aan banden werden gelegd, zowel door wettelijke regelen als door controles op het terrein.

Zo ook kon het voornoemde leenroerig stelsel na lang en moeizaam overleg in de vijftiger jaren worden afgeschaft dank zij de afkoop door de Hutu van de feodale rechten. Deze vooruitgang op sociaal vlak bracht ook mee dat sommige meer ontwikkelde Hutu politiek bewust werden en naar een rechtvaardiger politiek en sociaal stelsel gingen streven. Toch bleef de grote massa eenvoudige en arme boerenmensen die niet over genoeg grond beschikten om hun gezin te voeden (vandaar hongersnood, een bekend verschijnsel waarvoor nog steeds door ons de voogdijverantwoordelijken gevreesd werd) nog decennialang leven in de vrees voor een mogelijke terugkeer van de traditionele autocratie.

Laten we dat niet uit het oog verliezen want het zal later inzicht geven in de genocide.

Toch konden de Hutu, dankzij de nieuwe wetgeving, het invoeren van stemrecht (decreet van 14 juli 1952) en de inspanningen en het waakzaam toezicht van de voogdijoverheden mettertijd rekenen op meer gerechtigheid en bescherming tegen bestaande misbruiken.

Zo wordt dan ook verklaard waarom de Hutu gaandeweg beseften dat de Belgische administratie hun enige toevlucht was tegen de privileges en misbruiken van de heersende Tutsi.

Maar de Tutsi – en dat is ook te begrijpen – die de onderrichtingen van de Voogdij volgden en uitvoerden begonnen in te zien dat zulks gevaar opleverde voor hun status als heersende klasse.

Gedurende ongeveer 40 jaar hebben de Tutsi en de Belgische administratie goed samen-gewerkt en zelfs veel verwezenlijkt ondanks de beperkte middelen. Na de Suez-affaire (november 1956) en het succes van de Bandoeng-conferentie (1955) met figuren als Nasser en Nkrumah uit Ghana, gingen de Tutsi, gewiekste politiekers als ze waren, uitkijken naar middelen om hun door ons in gevaar gebrachte status te vrijwaren. Uitstekend gevormd in onze scholen, waaronder de befaamde ‘*Groupe Scolaire d’Astrida*’, gingen de meest wakkeren aankloppen bij de niet gebonden landen. Steunend op het ontwakend anti-kolonialisme bij de Verenigde Naties, die een ondoordachte en hevige ontvoogdingspolitiek voerden (de zogenaamde groep van de 77), werd de Voogdij aangeklaagd van Hutu-favoritisme ten nadele van de wettelijk erkende Tutsi-overheid.

De bedoeling was de onafhankelijkheid te bekomen nog voor dat enkele Hutuleiders de massa wakker konden schudden en ze op hun hand krijgen. Ja, de massa die eeuwenlang onderdrukt was en nog steeds volledig in de ban van de Mwami-cultus verkeerde, wakker maken was een haast onmogelijke opdracht.

Wat echter geholpen heeft en de doorslag gaf was de grondenkwestie. Zoals reeds gezegd, hadden de Hutuboeren niet genoeg grond om hun gezin te voeden en gingen ze dan ook met de hulp van de voogdijambtenaren uitzien naar de mogelijkheid om de uitgestrekte weilanden, die in uitsluitend bezit van de heersende Tutsi waren, tot landbouwland te verwerken. In de jaren 1957-1958 heeft de Conseil Supérieur du Pays, die haast uitsluitend uit Tutsi bestond, hieraan vele discussies besteed. Dit met als resultaat de conclusie : *“La vache est supérieure à la houe”*, d.w.z. “De koe staat boven de hak”! Hetgeen aldus, tegen de wil van de Voogdij in, een totale afwijzing van de Hutu-verzuchtingen inhield. Ze moesten dus, zoals voorheen, om de nodige bouwgrond te verwerven, verder bij de Tutsi-eigenaar gaan bedelen om tegen overdreven prestaties een stuk weiland in leen toe-gewezen te krijgen.

Hier ligt, meer dan welke andere reden ook, de oorsprong van de Hutu-Tutsi tegenstelling.

De rol van de Missies

Van hun kant streefden de missies, vooral de katholieke, naar het uitschakelen van de uitbuiting van de massa en een antwoord op de aspiraties van de Hutu, die bij democratisch gehouden verkiezingen als absolute winnaars uit de stembus moesten komen. Zij hebben aldus een aantal in het klein seminarie gevormde Hutu voor verdere studies en sociale opleiding naar België gestuurd waardoor hun Hutu-bewustzijn aangewakkerd werd. Dit was het geval met Grégoire Kayibanda, eerste President van de Republiek, die met de hulp en onder leiding van de MOC, de Waalse vleugel van het ACV (Algemeen Christelijk Vakverbond) en de christen-democratische krant « La Cité » in zijn overtuiging en streven naar democratische vooruitgang ondersteund werd.

Onder hun leiding werd de PARMEHUTU (*Parti du Mouvement d'Emancipation Hutu*) gesticht, een politieke partij waarvan het programma voornamelijk de verdediging en de bescherming van de belangen van de Hutu, de massa, op het oog had. Deze partij streefde in de eerste plaats naar gelijkberechtiging van iedere Rwandees en vervolgens naar het rechtvaardig verdelen van de bouwgrond, met inbegrip van het erkennen en vastleggen van het eigendomsrecht van woning en het verworven erf (rugo), zodat de Hutu niet meer beroofd konden worden van het door hun eigen werk verworven goed en dit aan hun kinderen konden overlaten.

Om hun prerogatieven te verdedigen, verenigden de Tutsi zich hoofdzakelijk in de UNAR partij (Union Nationale Ruandaise).

Een andere partij, de RADER (Rassemblement Démocratique du Ruanda), waarin enkele vooraanstaande vertegenwoordigers van de jonge Tutsi-intelligentsia zich groepeerden met minder radicale Hutu, streefde de eenheid van het land en de samenhang van alle geledingen van de bevolking na. Zij genoot de oogluikende voorkeur van de Voogdij-overheid die zoals steeds bekommerd was om vreedzame ontvoogding en geweldloze overgang naar de nakende onafhankelijkheid. Enkele vooraanstaande Hutu, zoals Makuza, de eerste Hutu met een universitair diploma, agent en troetelkind van de Voogdij, traden toe tot deze partij, totdat ze door de Parmehutu, de partij van hun etnie, tot de orde werden geroepen en naar hun stamgenoten over dienden te stappen.

Na het schielijk overlijden van Mwami Mutara Rudahigwa op 25 juli 1959, drongen de Tutsi onder dreiging van gewelddadige opstand, zijn 24-jarige halfbroer Ndahindurwa op als troonsopvolger. Betekenisvol was dat, getrouw aan de Tutsi-traditie, aan deze onervaren jonge man de heersersnaam Kigeri V werd opgelegd, aldus verwijzend naar een vorige Kigeri IV die bekend stond als een hardvochtig, strijdlustig en krijgshaftig soeverein. Een heel programma dus ! Al vlug bleek dat deze zwakke figuur, die totnogtoe als kandidaat sous-chef door de voogdij was gewaardeerd, een gegijzelde van zijn Tutsi aanhang was. Voortaan ging hij zich verzetten tegen elk voorstel van de Voogdij tot democratische vooruitgang.

Dit bracht natuurlijk een radicalisatie mee van de Hutu-beweging en ook van de massa, die begon te begrijpen dat het in feite ging om te overleven en zich begon af te wenden van de tot dan toe geldende pro-Mwami cultus.

Om te voorkomen dat Parmehutu een overwinning zou behalen bij de nakende verkiezingen, die in opdracht en onder toezicht van de Verenigde Naties door de Belgische Voogdij werden georganiseerd, ontketende Unar een reeks aanslagen en intimidatie-maneuvers, die in de eerste plaats gericht waren tegen Hutuleiders maar ook tegen hun sympathisanten.

Dit terrorisme ligt aan de oorsprong van de Hutu-revolutie van 3 november 1959. Ik was de eerste blanke getuige van die gewelddadige opstand van eenvoudige boerenmensen tegen hun Tutsi-heersers, waarvan ze het ontslag eisten. Dat werd op dat moment door ons, Voogdij, geweigerd totdat Mwami Kigeri V en zijn Unar-leiders besloten een gewelddadige, op politieke moord gestaafde tegenrevolutie in te zetten en zich zodoende op te stellen tegen de Belgische voogdij. Enkele Hutuleiders werden inderdaad vermoord maar zeer snel kon de Voogdij, versterkt door een Belgisch militair contingent, de orde en haar gezag herstellen. Zulks om democratische hervormingen door te voeren met het oog op de voorbereiding van de nakende onafhankelijkheid.

Aldus begon de eerste uittocht van de Tutsi, voornamelijk naar Oeganda, waar een soortgelijk bestel als in Rwanda gold. Snel daarop volgde het uitwijken van de Mwami en de Unar-leiders. Deze zijn teruggekomen om deel te nemen aan democratische verkiezingen die in 1961 werden gehouden onder toezicht van de Verenigde Naties.

Dit alles met veel misbaar en vooral financiële middelen, waarvan men kan gissen dat die afkomstig waren van hun Afro-Aziatische vrienden, waaronder toen nog het China van Mao. Tevens lieten ze verstaan dat met hun terugkeer en met de hulp van de Verenigde Naties, een einde zou worden gemaakt aan de Belgische voogdij, waardoor de terugkeer en herstel van de Mwami en de Tutsi-hegemonie zouden worden verzekerd.

Dit heeft nochtans niet kunnen baten want de Hutu, die sterk stonden door hun overgrote demografische meerderheid, hebben een verpletterende overwinning behaald. Door een goed maar in het geheim voorbereide staatsgreep werd in Gitarama het koningschap afgeschaft en de Republiek ingesteld met, na een kortstondig presidentschap van Mbonyetwa, Kayibanda als president. Vanzelfsprekend voerde de Republiek drastische veranderingen door ten voordele van de Hutu en liet ze toe dat de door de gevluchte Tutsi achtergelaten weiden door de landhongerige boeren werden overgenomen en omgezet in tuinbouwgrond. Een politiek die na de onafhankelijkheid (op 1 juli 1962) werd voortgezet en dan leidde tot discriminatie van de Tutsi.

Ik was er niet meer en wil me dan ook niet verder uitspreken over die evolutie maar betreur het onrecht dat op hun beurt aan de in het land gebleven Tutsi aangedaan werd. Dat was een door de Belgische Voogdij niet voorziene ontwikkeling en een gevolg van het invoeren van democratie, die volgde op een lange periode van autocratische uitbuiting. Dit verschijnsel wordt helaas, ook elders en vooral in post-koloniaal Afrika vastgesteld.

Aanloop tot en oorzaken van de restauratie van het Tutsi-bewind

Met de onafhankelijkheid heeft Rwanda dus een Hutu-regime gekend dat aan de landhongerige massa de nodige gronden toekende om te kunnen overleven dankzij het putten in de door de gevluchte Tutsi achtergelaten eigendommen. Ook zag president Kayibanda zich verplicht, zowel in de scholen als overal elders, een soort quota op te leggen om aan de Hutu-meerderheid, die ondanks alles nog steeds leed aan een soort minderwaardigheidscomplex, gelijkaardige kansen als die van de Tutsi te geven. Zodoende werden, in naam van de democratie, de rollen omgekeerd.

Deze maatregel viel bij de Belgische publieke opinie niet in goede aarde, en ook niet bij een aantal in het land gebleven missionarissen en ontwikkelingswerkers. De gewiekste Tutsi

maakten daar gebruik van om het regime aan te klagen, het als racistisch te brandmerken en tevens de verantwoordelijkheid ervoor bij de Belgische Voogdij te leggen. Dat was nog meer zo na de onafhankelijkheid.

De Belgische regering, die er prijs op stelde met het regime een vriendelijke relatie in stand te houden, gesteund op militaire, economische en samenwerkingsakkoorden, werd aldus geleidelijk voor de vraag gesteld of er toch niet moest worden toegegeven aan het verlangen van de Verenigde Naties, waar de Tutsi steeds meer felle verdedigers telden, om tot een terugkeer van de uitgewekenen te verplichten. Inmiddels was ook verdeeldheid ontstaan bij de Hutu-leiding. Door een staatsgreep werd president Kayibanda afgezet en door de zogenaamd meer gematigde Habyarimana vervangen. Maar de verdeeldheid bleef heersen en verzwakte aldus het regime, waardoor natuurlijk de uitgeweken Tutsi, maar ook diegenen die in het land gebleven waren, voeding kregen voor hun hoop hun plaats te hernemen in het land... en zo mogelijk hun vroegere eigendommen.

In de herfst 1990 vielen de Tutsi vanuit Oeganda Rwanda binnen met een leger dat hoofdzakelijk uitgerust was met materiaal, waaronder kanonnen en tanks, afkomstig van het Oegandese leger. De huidige president van Oeganda, Museveni, had de macht ver-overd op president Milton Obote, met een partisanenleger waarin de Rwandese Tutsi een belangrijke rol hadden gespeeld. Als tegenprestatie voor de verleende hulp heeft Museveni toegestaan – of moeten dulden – dat de Rwandese Tutsi met hun Oegandese uitrusting en wapens aan de herovering van hun land van herkomst konden beginnen, onder dekking van het Front Patriotique Ruandais of FPR.

In België vond het FPR blijkbaar steun bij diegenen die de regering van Habyarimana niet gunstig gezind waren en meer oor hadden voor de Tutsi-argumentatie die hierop neerkwam : “Door de politiek van de kolonisator werden wij verplicht onze eigendommen te verlaten en werden wij uit ons eigen land verbannen. Nu willen wij een onderhandelde terugkeer bekomen en in normale verhouding deelnemen aan het staatsbestel”.

De “Arusha-akkoorden” werden aldus, ook met de volle steun van de Belgische regering, aan de rechtmatige Rwandese regering opgelegd en van haar afgedwongen.

President Habyarimana was er zich wel van bewust dat het niet aanvaardbaar was om in zijn land, dat bij gebrek aan landbouwgrond, niet eens zijn bestaande bevolking kon voeden, de terugkeer van vele tienduizenden uitgewekenen op te leggen, die met Tutsi-arrogantie hun vroegere eigendommen kwamen opeisen, tegen de publieke opinie in. Niemand die de bestaande mentaliteit kende – ook ik niet – kon geloven dat de bevolking de terugkeer van de Tutsi zou aanvaarden, noch dat deze laatsten zich bescheiden en gematigd zouden gedragen en het Hutu-bewind en dito overwicht zouden aanvaarden om toch maar terug een plaatsje in hun heimat te verwerven.

De Arusha-akkoorden voorzagen ondermeer in een verplichte deelname van de minderheid aan de uitoefening van de macht op alle niveaus en in het leger. In die geest zou een aanzienlijk contingent van het aanvallend leger (600 man met eigen bewapening) in het hartje van de hoofdstad Kigali geïntegreerd worden in het zwakke onderbewapende leger van het land... en daarenboven nog zelfs gekaserneerd worden in de gebouwen van het nationaal Parlement, het symbool van de Hutu-macht. Met rondom hen, om ze te beschermen, een gordel van door de Verenigde Naties gemandateerde Belgische soldaten. Van een uitdaging gesproken !

Alles wat de Tutsi niet hadden bekomen door verkiezingen verwierven zij nu ingevolge hun gewapende inval, met de hulp van het buitenland en ook onder druk van ons land.

Onze minister van Buitenlandse Zaken, totaal de plaatselijke opinie miskennend, ondernam een speciale reis naar Kigali om de weigerige président Habyarimana, onder zware druk en

dreiging met het opdoeken van de totnogtoe karige en onvoldoende ontwikkelingshulp, ertoe te brengen "Arusha" te aanvaarden. Dit gebeurde vlak voor de bloedige maand april 1994. Habyarimana moest zijn weigerachtige houding opgeven en zou uiteindelijk in Arusha stellen dat hij akkoord ging.

Was dat de reden om hem uit de weg te ruimen ? En door wie ? Door zijn eigen achterban, die zijn aanvaarding van de voor het Rwandese volk onaanvaardbare condities verwierp om hem door extremisten te vervangen ? Of door de FPR-politici die wel wisten dat alleen Habyarimana hen nog kon stuiten in de herovering van het land ? Ik weet het niet, maar de mentaliteit kennend, stel ik wel dat de ene zowel als de andere partij er niet voor terug zou schrikken, in naam van de noodzaak ieder obstakel uit de weg te ruimen. Het verdere verloop heeft dat ruim bewezen, zoals ook elders in Afrika.

Het lijdt geen twijfel dat de Hutu-gemeenschap zich door de Belgen bedrogen en verraden heeft gevoeld, die hen openlijk in de steek hebben gelaten en hen zodoende aan de op weerwraak bewuste Tutsi uitleverden.

Volgens het spreekwoord "Geef een Tutsi een plaatsje in je hut, binnenkort ligt hij in je bed en jij staat buiten", dat ik persoonlijk in mijn tijd in Rwanda hoorde, wisten ze dat ze van de op revanche beluste aanvallers konden verwachten dat de Tutsi-overheersing met de privileges van weleer terug zou worden opgelegd. Diezelfde Belgen die hen als voormalige voogdij-overheid daarvan wisten te vrijwaren, brachten hen nu onder druk om de restauratie te aanvaarden.

De traditionele en diep gewortelde Hutu-achterdocht tegen de Tutsi, gestoeld op een minderwaardigheidscomplex, richtte zich nu ook op de Belgen. Gezien de ommezwaai van onze buitenlandse politiek en de door angst voor de terugkeer van de macht en de te verwachten onderdrukking van de Tutsi, ontaardden achterdocht en vrees in rassenhaat.

Die vrees en haat sloegen over in paniek toen president Habyarimana, de laatste en voornaamste borstwering tegen de restauratie van de Tutsi, in een aanslag werd uitgeschakeld.

De massa, wel wetend dat rekenschap, en teruggave geëist zou worden van de door hen sedert dertig jaren Hutu-bewind verbouwde gronden en eigendommen, had dan ook gretig gehoor naar de oproep van de extremisten tot totale uitschakeling van de plaatselijke Tutsi en hun politieke aanhang. Het terrorisme van 1959 indachtig, gold hier de idee: "Owel zij ofwel wij moeten eraan".

Vanzelfsprekend, en onder geen beding kan dit enige verschoning opleveren voor het aangerichte bloedbad. Mijns inziens verklaart het wel waarom het er zo erg aan toe is gegaan en hoe die eenvoudige en goedgelovige boerenmensen tot zulke ongelooflijke excessen zijn gekomen.

Slotbeschouwing

Op heden weten we dat de militair en diplomatiek sterkere FPR het pleit gewonnen heeft en de totale macht in dit ongelukkig land in handen heeft. De door "Arusha" voorziene machtsdeling is door de nieuwe heersers volledig miskend. En helaas, na een Tutsi-genocide volgde een nog ergere Hutu-genocide waarbij honderdduizenden Hutu naar de wouden van het nabije Congo vluchtten, en daar achtervolgd en uitgeroeid werden.

Waar ligt de schuld ? "Pleure, o mon Pays bien aimé !"...

Louis Jaspers